

**UNIVERSITATEA "1 DECEMBRIE 1918" DIN ALBA IULIA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ**

UNIVERSITATEA
1 DECEMBRIE 1918
DIN ALBA IULIA

**SEMANTICA *TEOLOGIEI POLITICE* ÎN EXPRESIA EPOCII CONSTANTINIENE ȘI A
PRAGMATISMULUI RAWSLIAN
-REZUMAT-**

**TEZĂ DE ABILITARE
DOMENIUL: TEOLOGIE**

**CANDIDAT:
pr.conf.univ.dr. Ovidiu Florin PANAITE**

**ALBA IULIA
2020**

SEMANTICA *TEOLOGIEI POLITICE* ÎN EXPRESIA EPOCII CONSTANTINIENE ȘI A PRAGMATISMULUI RAWSLIAN

-rezumat-

Pr.conf.univ.dr. Ovidiu Panaite

Teza depusă în vederea obținerii atestatului de abilitare se constituie sub forma a trei secvențe (*Realizări științifice și profesionale; Direcții de dezvoltare a carierei universitare; Referințe bibliografice*) care acoperă formal și tematic antipozii cronologici și hermeneutici ai istoriei creștinismului în cheia de lectură a *teologiei politice*.

1. Clarificare conceptuală: *teologia politică*

Teologia politică se constituie, ca produs inter și transdisciplinar, sub forma unui subiect cu abordări multiple, fie sub forma unui capitol de antropologie culturală, fie de filosofie politică (Spinoza, Hobbes) sau de istorie a religiilor în general sau creștină în special. În încercarea de a înțelege aria de acoperire a termenului, semantica tehnică, nu atât de ordin filologic, am constatat polarizarea discursului și varietatea abordării: de la cercetători care susțin existența și independența domeniului (Carl Schmitt, Johann Baptist Metz, Hans Eger, Jürgen Moltmann, Dorothy Sölle ...), la negarea lui totală (Andreas Marxen, Stanley Hauerwas sau Heinrich Meier). Având în vedere multitudinea de abordări, de la propuneri concretizate în sisteme individuale la constructe teologico-politice de anvergură mai largă, cu intensități diferite, de la radicalism (gen Clayton Crockett) la neoliberalism, consider prematur a defini o apartenență conceptuală a sintagmei.

Teologia politică, în înțelesul nostru, se definește ca atitudine a conștiinței creștine în fața manifestului politico-imperial al autorității și la realitățile conexe, care decurg sau care depind în mare măsură de referința la această autoritate imperială, sau statală în sens modern, mărturisind o vertebralitate profund spirituală, hristologică, pnevmatologic-ecclesială. Temele puse în discuție se grupează în jurul fundamentelor teologice ale concepției creștine în ceea ce privește persoana imperatorului, exercițiul său politico-religios, dar și în ceea ce privește filosofia politică a Imperiului cu referire la creștinism în general și Biserica în special (împăratul văzut ca *mimisis*, atributele unui împărat creștin, raportul personal cu Dumnezeu; Biserica și împăratul; raporturile cu ereticii, iudaismul și păgânismul; Creștinismul și Imperiul).

2. *Arianismul politic* ca extras politic dintr-un concept dogmatic (Michael Azkoul)

Nu este posibilă o tratare exhaustivă a fundamentărilor teologiei politice, ci numai constatarea unui mental care configurează deja o atitudine exprimată politic. Cadrele teologice care au dat expresie acestui gen de atitudine, asumate ulterior în politologia bizantină, le-am identificat în elementele de bază ale creștinismului: conștiința dogmatico-martirică a Bisericii primare, relația obligatorie între credință și mărturisire, dimensiunea mistagogică a creștinismului, contextul hristologic (cu accent pe Întruparea și Învierea Domnului Iisus Hristos), puterea transfiguratoare a rugăciunii, afirmarea puterii profetice a Bisericii, viziunea apocaliptică, situl euharistic al definirii relației dintre credință și mărturisire ca spațiu revelator, generator de concept și atitudine.

Pe de altă parte asistăm și la absorbția ereziilor în a justifica tipuri de politologii. De exemplu preluarea conceptului de subordonare hristologică a creat premisele arianismului politic, un sistem în cadrul căruia Biserica își pierde independența în favoarea unui control strict din partea împăratului. Numai într-un asemenea context avem posibilitatea de a înțelege afirmația împăratului arian Constanțiu în cadrului sinodului local din Milano: *ceea ce eu doresc are valabilitate de canon, sau că el este episcop al episcopilor*. Acestea sunt, la nivelul unei microsinteze, ideile forță care modulează expresia politică a creștinismului, expresie finalizată în extrase politice din concepte dogmatice.

3. Relația politică dintre istoria ciclică a Imperiului și istoria rectilinie a creștinismului din perspectiva momentului constantinian

Perioada de domnie a lui Constantin cel Mare redefinește relația dintre istoria romană și istoria creștinismului, *translatio imperii*, o apropiere dar în același timp și o opțiune sub semnul căreia s-a dezvoltat un segment important al istoriei lumii, marcând decisiv epocile omenirii, din antichitatea clasică până în contemporaneitate.

În același timp, de la Constantin încep evaluările duble de diferențiere a istoriei, ambele direcții de factură creștină. Pe de o parte se detașează o viziune biblico-patristică de creștinare a imperiului, iar pe de altă parte apare o concepție milenaristă. Astfel Constantin se situează la întâlnirea între două istorii: una ciclică și fiziologică a Imperiului ca manifest al actului politic, iar alta rectilinie, care se caracterizează printr-o raportare a vieții la divinitate, la sacru.

Constantin cel Mare a permis în cadrul unei politici tolerante asocierea creștinismului la marea paletă de credințe a Imperiului. Păstrându-și titlul de *Pontifex maximus*, dar recunoscând patronajul Dumnezeului creștinilor, persoana lui Constantin a trebuit să evolueze echilibrat într-un peisaj determinat de un imperiu cosmopolit, multicultural și cu o varietate de credințe. Anul 313 marchează prin edictul de la Mediolanum începutul unei noi situații. Creștinismul este recunoscut ca religie lăcitură. Edictul de la Mediolanum a reprezentat piatra de temelie a politicii religioase a lui Constantin, peste care s-au adăugat alte măsuri de protejare a creștinismului. Perioada dintre 316-326 a fost caracterizată de elaborarea unor decrete imperiale care favorizau Biserica. Codexul Theodosian, Socrate, Sozomen sau Eusebiu conservă în acest sens o seamă de prescripții care urmăresc integrarea creștinilor în structurile sociale și politice ale imperiului. În atitudinea lui Constantin față de Biserică se identifică o dominantă creștină care va fi materializată într-o serie de legi, decrete, rescripte sau scrisori.

4. John Rawls și dezvoltarea conceptului postmodern de teologie politică nord-americană ca *reflective equilibrium*

Preocuparea pentru teologia politică se găsește reflectată atât la nivelul studiilor (*Political Theology during the Constantine dynasty. Criteria concerning the Church-State relationship for a pluralist society*, publicat în „Altarul Reîntregirii”, nr. 2, 2009; *Izvoare occidentale privind disputa dintre regnum și sacerdotium -perioada 1075-1324*”, publicat în revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Alba Iulia, *Altarul Reîntregirii*, Anul XI, nr. 3, septembrie-decembrie, 2006) și comunicărilor susținute la manifestări științifice naționale sau internaționale, în temele de finalizare a programelor de masterat, în temele de licență, în

disciplinele formulate pentru masterat, cât și în lucrările de seminar ale studenților sau masteranzilor, devenind un cadru program de dezvoltare. În ultimii trei ani preocupările s-au îndreptat către segmentul de *teologie politică* reflectată în gândirea și opera lui John Rawls ([*From John Rawls' Distributive Justice to Amartya Sen's Plurality of Social Universes*](#), în revista „Teologia“, nr. 4, 2018). Investigația asupra conceptului de *teologie politică* a condus inevitabil la interogarea câmpurilor privind natura dreptului.

Doresc să mărturisesc că interesul meu privind persoana și gândirea lui John Rawls a pornit odată cu identificarea în cadrul lecturilor a două concepte care mi-au atras atenția: *teoria dreptății* (*theory of justice* ca *onestitate* în traducerea prof. Andrei Marga; ca *fairness* cum o preia Răzvan Samoilescu în condițiile imposibilității lexicului limbii române de a reda conținutul termenului¹) și *reflective equilibrium* (echilibru reflectiv). În același timp cred că prin John Rawls se limpezește o direcție postmodernă a conceptului de *teologie politică* (în sensul nostru de înțelegere). A fost distins cu premii care i-au recunoscut calitatea muncii: la Harvard, Rawls a primit în 1969 „Connant University Professor”, cea mai înaltă distincție profesorală, acordată din 1953 „personalităților...care lucrează la frontierele cunoașterii, în așa manieră încât depășesc granițele convenționale ale disciplinelor”.

Direcțiile dezvoltate până în prezent în ceea ce privește partea didactică și cea de cercetare sunt determinate de îmbinarea a două preocupări: pe de o parte construcția unei **teologii a istoriei** (în sensul acesta am publicat două cărți, prima intitulată *Autodefiniri teologico-istorice ale creștinismului în primele patru secole*, Felicitas Publishing House, Stockholm, Suedia, 2019, iar a doua *Studii de teologie istorică. De la configurația istorico-doctrinară a creștinismului primar la redefinirile moderne ale sacrului*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2019; precum și studii în țară și străinătate supuse aceleiași exigențe, de a nu se pierde coordonata spirituală a abordării, evitându-se astfel istorismul sau faptologia: *Synechos or the eucharistic permanence in the paschal ethos of the church the 18th century and the philokalic renaissance*, în „International Journal of Orthodox Theology”, Germania, ISSN 0276-2013-1070, Index ATLA, WEB Thomson, 2019.

5. Eterogenitatea creștinismului primar reflectată prin spiritualitatea siriacă

O altă preocupare este legată de **proiectul siriac**. Totul a început în timpul studiilor de masterat de la Sibiu unde am avut cursuri de patrologie și limba siriacă. A fost momentul în care am venit în contact cu un sit cultural și spiritual ușor marginalizat (Sebastian Brock și Fergus Millar). De aici au început interogațiile asupra vastului sit siriac, interogații concretizate în introducerea la curs a unor module dedicate spiritualității siriace. Din paleta atât de eterogenă a culturilor și credințelor antice, un element a fost neglijat, reflectat marginal în cercetările dedicate perioadei de dezvoltare a creștinismului primar. Este vorba de filonul syro-aramaic. Așezat într-un proces de recuperare prin efortul susținut al cercetării în universități de prestigiu, filonul siro-aramaic, evaluat ca *a treia tradiție culturală*, constituie un sit insuficient explorat și valorizat.

Comunitățile siro-aramaice au cunoscut dezvoltări facilitate atât de înrudirea lingvistică (limba siriacă este un dialect al limbii aramaice) cât și de vecinătatea intelectuală

¹ Concepția rawlsiană este cunoscută sub numele de „justice as fairness”, concept propus încă din studiul cu același nume din 1958 și tradus până acum în limba română în patru moduri: dreptatea ca echitate, dreptatea ca nepărtinire, dreptatea ca imparțialitate și dreptatea ca și corectitudine.

cu iudaismul. Acestea au fost premisele care au construit un coridor cultural, și teologic în egală măsură, care a stat la fundamentarea unui curent creștin dezvoltat ulterior în spațiul siriatic, dar insuficient reflectat în studiile contemporane. În acest fel avem posibilitatea de a identifica etosul multiform al creștinismului semitic primar, independent de acel *patterns* grecesc. O introducere excelentă în simbolistica teologică a acestui spațiu se găsește la R. Murray's *Symbols of Church and Kingdom*, Cambridge, 1975

6. Români între austromarxismul nonidentitar de la vest și *hommo sovieticus* de la est

În același timp am încercat să identific componentele ***identității naționale în contextul anului dedicat spiritualității românești*** (*Spiritualitatea românească între austromarxism și discursul revoluționar la început de secol XX*, în vol. *Satul și spiritualitatea rurală între tradiție și modernitate*, (eds. Lucian Colda, Răzvan Brudiu, Oliviu Botoi), vol. 2, Stockholm Publishing House, Suedia, 2019).

Intellectualii ca Max Stirner și Friederich Nietzsche exprimă în domeniul filosofiei scepticismul și discursul revoluționar. Sfârșitul de secol XIX se caracterizează în Europa prin întărirea *curentului anarhist*. Aproximându-ne de realitățile conexe evoluției poporului român într-un peisaj european atât de complicat din punct de vedere religios, politic, și economic la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, procesul Marii Uniri apare deja într-o nouă lumină. O lumină care vorbește despre legătura foarte puternică dintre popor și credință, dintre Biserică și națiune, ceea ce nu se întâmpla în Europa momentului. Mai mult socialiștii austrieci au fost autorii unei interpretări marxiste foarte originale situând *ideea de națiune în centrul proiectului revoluționar*. Acest curent foarte în vogă în cadrul Imperiului Austro-Ungar poartă numele de austromarxism. Austromarxismul, reprezentat de Karl Renner (1870-1950) și Otto Bauer (1881-1938), deci contemporani Marii Uniri din România, *propune separarea națiunii de stat*, precum și separarea Bisericii de stat. Soluția constă, zic ei, în *a elimina din națiuni orice referință teritorială și a face din acestea niște comunități deschise*, grupate prin afinități culturale, sociale sau religioase, dar lipsite de orice criteriu definitiv. Urmărindu-și teoria autodeterminării, fiecare persoană ar avea posibilitatea să-și aleagă națiunea.

Așadar de la vest românii erau încadrați în așazisele *comunități deschise, nondentitare*, un soi de federalism, fără referință teritorială. De la est începeau să se întrezărească mutațiile unei întregi lumi și a unui întreg secol din pricina marxismului revoluționar de după 1917, revoluția bolșevică.